

Кобылянская В. А. Лично-числовая парадигма возвратных глаголов в современном украинском языке

Аннотация

В статье проанализированы семантико-морфологические особенности различных видов возвратных глаголов, влияющие на полноту их личной парадигмы. Доказано, что изменение отношения действия к субъекту и объекту в результате добавления постфикса -ся приводит к неспособности некоторых видов возвратных глаголов сочетаться с субъектом-лицом, ограничивая их функционирование в определенных грамматических формах. Метафорическое употребление снимает эти ограничения и помогает восстановить формы, несвойственные глаголу в прямом смысле.

Ключевые слова: возвратные глаголы, личная парадигма, неполная парадигма, субъект действия, лицо, переходный / непереходный глагол.

Kobylianska V. O. The person/number paradigm of reflexive verbs in the modern Ukrainian language

Summary

The aim of the article is the analysis of the person/number paradigm of different kinds of reflexive verbs and identifying the reasons of its incompleteness.

The object of the study is the conjugation of reflexive verbs.

Most verbs that describe human activity can be used in all personal forms and have a complete person paradigm, while those, that describe actions or states of animals or inanimate subjects, are ordinarily nonsensical in the first or second person. They usually appear only in the 3rd person singular and plural and are known as defective verbs. Reflexive verbs, due to their semantic and morphological characteristics, account for almost 90% of all defective verbs in the Ukrainian language. Reflexive postfix -ся, being added to transitive verbs, changes their meaning and morphological and syntactic characteristics.

The semantic and morphological features of different types of reflexive verbs affecting the completeness of their conjugation are analyzed in the article. Transitive verbs form reflexives, used in the third person only, if a semantic patient takes the syntactic role of the subject or reflective verbs in their new meaning describe the processes that humans cannot generally undergo. Intransitive verbs form impersonal reflexives with omitted grammatical subject and have only the 3rd person singular.

However in most cases this is a semantic constraint rather than a syntactic one, so the first and the second person forms of these verbs can be used in metaphor and poetry.

Keywords: reflexive verb, defective verb, person/number paradigm, incomplete conjugation, subject, person, transitive / intransitive verb.

УДК 113/119

Коваль Т. П.,
старший викладач кафедри української філології
Хмельницького національного університету

ПОЛІФОНІЗМ ФІЛОСОФІЇ КОСМІЗМУ

У статті висвітлено проблему поліфонізму філософії космізму. Зазначено, що філософія космізму як поліфонічне явище складається з гуманітарної, природознавчої, езотеричної сфер. Обґрунтовано причини появи космізму у філософській думці на межі епох (XIX–XX ст.). Акцент уваги зміщено на рисах та принципах філософії космізму як цілісного соціокультурного феномену, вказано на його значення для новаторського розв'язання проблеми «безсмертя» людства.

Ключові слова: Всесвіт, планета Земля, людина, безсмертя, космізм, філософія космізму, поліфонізм філософії космізму.

Філософські ідеї космізму Г. Сковороди є підґрунтям для філософії космізму кінця XIX – початку XX ст. як більш довершеного і систематично викладеного світорозуміння. Зміна класичного

стилю мислення на неklasичний визначила і неоднорідність самого феномену філософії космізму. Початок ХХ ст. – доба революційних відкриттів у природознавстві, результатом яких стала нова картина світу як складний процес. Симптоматично, що модернізація наукової сфери вплинула і на філософське знання про людину. Людство планети починає усвідомлювати те, що зрозуміли генії Ренесансу, для того, щоб зрозуміти людину, треба спиратися на унікальність кожної особистості. Незавершеність людини з точки зору її походження вимагає і певних творчих зусиль з метою самовдосконалення. Актуальність теми зумовлена необхідністю систематизації результатів наукових досліджень стосовно проблеми поліфонізму філософії космізму та її значення в історії розвитку філософської думки. Мета статті – обґрунтувати різницю між поняттями «космізм», «космічна філософія», визначити риси та принципи космізму, вистежити діалектику розвитку наукових поглядів стосовно багатозначності та специфічності феномену космізму.

Проблему філософії космізму у різних аспектах досліджували М. Братерська-Дронь, О. Гулига, О. Іванов, В. Казначеев, В. Казютинський, В. Кутирьов, Л. Лесков, Т. Лубніна, Є. Спирин, Ю. Урманцев та ін. Філософську думку кінця ХІХ – початку ХХ ст. умовно поділено на групи: сциєнтистські та позитивістські тенденції; «філософія життя»; «філософська антропологія»; космізм; тейярдизм [9, с. 5–6].

На початку ХХ ст. сформувалася і філософська школа «російського космізму», що означало прилучення Росії до формування європейського філософського гуманізму ХХ ст., який проявив себе в екзистенціалізмі та герменевтиці. Ідеї феноменологічної філософії Е. Гуссерля співзвучні з мотивами творчості М. Бердяєва, С. Булгакова, В. Соловйова, П. Флоренського. Ідея гуманізації науки і філософії стає центральною й у філософських концепціях постпозитивізму, найчільнішими представниками якого є Г. Башляр, К. Поппер, С. Тулмін.

Таким чином, виникнення філософського напрямку космізму було спричинене реакцією на об'єктивну потребу людства у світоглядній концепції, яка би відповідала новим науковим уявленням про світ та людину. Філософія космізму як поліфонічне явище складається з кількох сфер: гуманітарної (О. Горський, В. Муравйов, О. Сетницький, М. Федоров, П. Флоренський); природознавчої (В. Вернадський, В. Купрієвич, О. Манаєв, М. Умов, М. Холодний, К. Цюлковський, О. Чижевський); езотеричної (Д. Андреев, О. Блаватська, Г. Гурджиєв, М. Реріх, О. Реріх, П. Успенський).

Закономірно, що кожен дослідник пропонує свою концепцію стосовно означеної проблеми. Наприклад, В. Казютинський акцентує увагу на тому, що неправильне трактування поняття «космізму» у різних наукових дискусіях звело його смисл лише до поняття «російського космізму» (невідворотність виходу людини у космос; розумної еволюції). З точки зору розмаїття смислів, різних концептуальних рівнів В. Казютинський виділив такі риси «феномену космізму»: багатозначність і специфічність ідеї космізму як «взаємозв'язку людини і космосу». Дослідник робить висновок, що космізм є багатовимірним цілісним соціокультурним феноменом. Натомість «російський космізм» – це унікальний напрям науково-філософської думки ХІХ–ХХ ст. [5, с. 142].

Основним принципом космізму є безперервність його існування у контексті світової культури людства – від міфологічних джерел і до наших днів. На думку К. Цюлковського, «доля істоти залежить від долі Всесвіту» [12, с. 168]. Відповідно до космічних законів, доля Всесвіту залежить від космічного розуму – людства, інших космічних цивілізацій, творчої діяльності. Цей принцип у межах космічної філософії співзвучний з ідеєю про вплив на людину «причини» Всесвіту, «волі Всесвіту». Таким чином, концептуальною рисою космічної філософії є антиномічність. Космічна філософія – поняття більш вузьке, аніж поняття космізм.

Космізм – феномен культури у цілому, який охоплює науку та інші соціокультурні феномени. Космізм виявився у всіх сферах творчості, у першу чергу, в античній естетиці (наскрізь космічна); в архітектурі давніх храмів (модель рівнів космосу: небесний – земний); у поетичному мистецтві (Данте, Лермонтов, Бєлий, Тичина, Плужник); у живописі (Реріх, група художників-космістів Амаравелла); у музиці (Хіндеміт).

Космізм має багатовікові філософські традиції, на межі яких виникла філософія Рерихів, феномен російського космізму. Ідея живого, одухотвореного космосу була народжена культурою задовго до К. Ціолковського, проте у його космічній філософії ця ідея знайшла оригінальне втілення і сьогодні впливає на світогляд постнекласичної науки (перший принцип космізму). Видатний педагог, основоположник космонавтики К. Ціолковський у своїй праці «Монізм» висунув геніальну думку про те, що люди є частиною космосу, який є досконалий і розумний, тому і люди, які живуть життям Всесвіту, повинні бути щасливими. Закінчивши земне життя, земляни, на глибоке переконання К. Ціолковського, увійдуть у нескінченне і блаженне життя космосу, де володарює величний розум, і не дозволяється нічого недосконалого [13, с. 67]. На глибоке переконання основоположника космічної філософії, «планета є колиска розуму, але не можна вічно жити в колисці» [8, с. 135].

Аргументами філософів космізму є такі постулати: освоєння космосу – це щастя, розум, творчість; космічний алармізм (внаслідок збідніння ресурсів, згасання Сонця, «зустріччю» з кометою, астероїдом можлива загибель планети), виходом із цієї катастрофи є освоєння космосу, створення сітки космічних поселень, переліт до інших зірок і т. п.

Піфагор вперше вжив слово «космос» для визначення системи світостворення. На межі нашого часу першим, хто повернув людині її місце у космосі і презентував людство як активну творчу силу, був К. Ціолковський, на світогляд якого вплинули філософські погляди Сократа, Платона, Демокрита, Лейбніца, Бюхнера та ін. Існують глибокі паралелі між космічним світоглядом К. Ціолковського і вченням про ноосферу В. Вернадського. В. Смирнов зазначає, що «серед російських космістів Ціолковський вирізняється як автор оригінальної антропокосмічної концепції, складниками якої є космічна етика і педагогіка. Головна мета освіти за Ціолковським – навчити людину бути громадянином. Громадянином Всесвіту, тобто людиною, що відчуває свій зв'язок із світом. Космосом і Людством» [11]. М. Мареніна, досліджуючи педагогічну спадщину К. Ціолковського, сформулювала основні висновки: «Костянтин Едуардович багато часу приділяв міжпредметним зв'язкам. В епархіальному жіночому училищі до плану занять з фізики він залучав елементи недозволеної хімії та безправної астрономії. Мабуть, вже тоді Ціолковський розумів, що на межі наук можуть народитися нові відкриття і винаходи. Не тільки в галузі повітроплавання та дослідження просторів реактивними приборами, але і в педагогіці вчений намагався наблизити майбутнє. Він виступав за створення школи, основними важелями якої є не зубріння, а ініціатива і свідомість учнів і творчість викладачів» [10].

Відомий дослідник космізму О. Гулига виділив такі його періоди: 1) людина – космічна істота. Дослідження космосу, відповідальність за долю Всесвіту; 2) людство – єдиний організм. Космічна ера знищує насильство та війни; 3) людина не межа еволюції. Взаємодія біологічних та соціально-технічних факторів розвитку; переборення смерті, виникнення нового типу мислячих істот; перетворення людини у надлюдину [3, с. 93].

Полемізуючи з теоріями космізму, В. Кутирьов стверджує, що у землян немає нічого спільного з інопланетянами; мешканець Землі не може бути «променистою істотою» (за К. Ціолковським), «плазмоїдом» (за В. Казначєєвим). Дослідник критикує філософські ідеї провісника російського космізму М. Федорова, який відмовлявся від дітонародження як «брудного гріха», а натомість пропагував технічно «чисте» воскресіння предків. Таким чином постала дилема: космізм чи геоантропоцентризм? Відповідно до концепції В. Кутирьова, «космізм» є «антиекологічним та антигуманним» явищем, і тому необхідна регуляція науково-технічної діяльності, введення квот щодо запуску космічних ракет. Наслідуючи Ф. Ніцше («Залишайтеся вірними Землі!»), автор констатує: «Ціннісний антропоцентризм – це гуманізм» [7, с. 134–135].

Стосовно терміна «російський космізм», М. Братерська-Дронь, зокрема, зазначає, що він є умовним, оскільки філософія космізму об'єднала українських, російських, білоруських учених, що проживали на території СРСР; зняла національні особливості на планетарному рівні розвитку цивілізації. Отже, «головним надбанням космізму як концепції нового світогляду стала спроба уявити людство як єдиний планетарний вид мислячої матерії, котрий утворює один із ланцюгів загального

космoeволюційного процесу. Тому ідеї космізму набувають сьогодні загальнолюдського масштабу» [2, с. 102].

Однією з найважливіших особливостей феномену космізму, на думку Л. Дротянка, є унікальний «тип ставлення до Космосу, Всесвіту, Універсуму, яке виявляється у знаннях, емоційно-особистісному почутті співпричетності, діяльнісних інтенціях окремих індивідів та суспільства в цілому. Провідна ідея антропокосмізму – зрозуміти людину як складову частину космосу, з'ясувати її роль та місце в еволюційних процесах, які відбуваються у Всесвіті, виявити вплив на неї та на розвиток людської цивілізації космічних сил – стала досить перспективною для науки ХХ століття, породила велику кількість нових гіпотез щодо походження, становлення та розвитку Всесвіту в цілому й планети Земля зокрема» [4].

Поворотним пунктом у космізації свідомості є відмова від геоцентризму науки (Коперник), проте лише в астрономічній сфері, що має стосунок до Всесвіту. Наука почала розвиватися космічним шляхом; наприклад, лише у біології нараховується більш ніж десять напрямів космічного характеру: астробіологічний, космологічний, планетарний, мікрофізичний, космічна медицина і т. д. Відповідно до принципів космізму відкрито нові закони термодинаміки, що посприяло створенню міждисциплінарної науки – синергетики.

Доцільно зазначити, що концептуальні ідеї філософії космізму К. Цюлковського плідно розвиваються і в сучасній педагогіці. Наприклад, проблемі втілення ідей космізму у педагогічній свідомості присвячено праці Ш. Амонашвілі. Зокрема, видатний педагог-косміст одним із педагогічних завдань вважає розвиток у вихованців «вміння дивитися на речі, явища, людей і самого себе, на зоряне небо, на все – через синтез матеріального і духовного», «на нашу думку, це буде сходження педагогіки – як науки духовної і освітньої практики – на шляху до духовності, до відродження класичних педагогічних цінностей у новій космічній якості» [1, с. 14–15]. Предметом дослідження Ш. Амонашвілі є і феномен посмішки як духовного стану учителя, як якості його духу, як творчої сили освіти. У результаті експериментальних досліджень ми також прийшли до висновків, що ціннісним компонентом в аспекті планетаризації свідомості педагога є космічно-планетарний гелос як гарант щасливої радісної перспективи стосовно реалізації особистістю індивідуальної програми безсмертя; планетаризація свідомості педагога відбувається згідно з гелотологічними закономірностями та відповідно до закону гармонійного обміну позитивними енергопотенціалами між педагогом та аудиторією [6].

Таким чином, проведений аналіз підтверджує, що філософія космізму – це поліфонічне явище, структурними компонентами якого є гуманітарна, природознавча, езотерична сфери; це цілісний соціокультурний феномен, багатозначне та унікальне поняття у філософській думці, що виникло на межі епох ХІХ–ХХ ст. і потужно розвивається у ХХІ ст. у різних сферах людської творчості. Відтак, можна впевнено стверджувати, що філософія космізму – це філософія безсмертя, оскільки саме космісти презентували людству нове бачення проблеми життя і смерті. Активне включення особистості (космічно-планетарного мислення) до колективної праці, дотримання гуманістичних ідеалів, моральних принципів відкриває перед людством Землі космічну перспективу буття, обґрунтовує творчий акт безсмертя – гармонізацію Мікрокосму з Макрокосмом.

Перспективу досліджень бачимо у встановленні міжпредметних зв'язків на стику філософії космізму, української літератури, педагогіки, гелотології та синтезу якісних характеристик вищезазначених соціокультурних феноменів.

Список використаної літератури

1. Амонашвили Ш. Идеи космизма в педагогическом сознании / Ш. Амонашвили // Перспективы и направления развития науки начала ХХІ века: материалы VI Международной научно-практической конференции. – Севастополь : СевНТУ, 2005. – С. 8–15.

2. Братерська-Дронь М. Філософія безсмертя в етиці космізму / М. Братерська-Дронь // Всесвіт. – 2001. – № 3–4. – С. 101–105.

3. Гулыга А. Быть не праздным пассажиром. Русский космизм: наследие и наследники. Критические заметки / А. Гулыга // Литературное обозрение. – 1987. – 31 мая. – С. 87–102.

4. Дротянко Л. Український контекст філософії космізму [Електронний ресурс] / Л. Дротянко. – Режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua/>
5. Казютинский В. Космизм, космонавтика и перспективы цивилизации / В. Казютинский // ОНС. – 1994. – № 7. – С. 141–149.
6. Коваль Т. Аксиологія гелосу в аспекті планетаризації свідомості педагога / Т. Коваль // Zbiór raportów naukowych «Teoria i praktyka-znaczenie badan naukowych»: material Międzynarodowej Naukowi-Practycznej Konferencji (29.07.2013 – 31.07.2013). – Lublin; Wydawca : Diamond trading tour, 2013. – S. 47–55.
7. Кутырев В. Космизация Земли как угроза человечеству / В. Кутырев // ОНС. – 1994. – № 2. – С. 127–135.
8. Лесков Л. «Нельзя вечно жить в колибели» / Л. Лесков // ОНС. – 1994. – № 2. – С. 135–141.
9. Лубніна Т. Проблема людини в творчості філософів Росії кінця XIX – початку XX ст. / Т. Лубніна. – Кам'янець-Подільський : КППУ, 1994. – 39 с.
10. Маренина М. К. Э. Циолковский – педагог / М. Маренина // Кировская правда. – 2001. – № 128. – С. 3.
11. Смирнов В. Педагогические идеи К. Циолковского [Електронний ресурс] / В. Смирнов. – Режим доступу: <http://readings.gmik.ru/>
12. Циолковский К. Необходимость космической точки зрения. «Очерки о Вселенной» / К. Циолковский. – М., 1992. – 233 с.
13. Циолковский К. Причины космоса / К. Циолковский. – Калуга, 1925. – 189 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.rin.ru/doc/i/50211p1.html>

Коваль Т. П. Полифонизм философии космизма

Аннотация

В статье отражена проблема полифонизма философии космизма. Отмечено, что философия космизма как полифоническое явление состоит из гуманитарной, естествоведческой, эзотерической сфер. Обосновано причины появления космизма в философской мысли на границе эпох (XIX–XX в.). Акцент внимания смещен на особенностях и принципах философии космизма как целостного социокультурного феномена, указано на его значение для новаторского решения проблемы «бессмертия» человечества.

Ключевые слова: Вселенная, планета Земля, человек, бессмертие, космизм, философия космизма, полифонизм философии космизма.

Koval T. P. The polyphony of cosmism philosophy

Summary

The object of research is the philosophy of cosmism. The subject of scientific research is to highlight the problems of philosophy of cosmism's polyphony. The purpose of the article is to prove the difference between «cosmism», «cosmic philosophy» and to define features and principles of cosmism, track down the dialectics of scientific views regarding the phenomenon of ambiguity and specificity of cosmism.

The article deals with the causes of cosmism appearance in the philosophical thought. It is determined that the origin of philosophical trend of cosmism was caused by a reaction to an objective need of vision of humanity that would meet the new scientific understanding of the world and man. The article presents the analysis of the «cosmism philosophy» model as a polyphonic phenomenon the components of which are humanitarian, natural and esoteric fields.

The focus of attention is shifted to outline the principles and philosophy of cosmism. The basic principle of cosmism is defined. It is the continuity of its existence in the context of world culture of mankind. The role of cosmism's polyphony philosophy for the innovative solution of the problem connected with the «immortality» of humanity is described.

So, cosmism philosophy is a polyphonic piece of sociocultural phenomenon and unique concept in philosophical thought, which arose on the verge of ages in XIX–XX centuries and was powerfully developed in the twentieth century in various spheres of human creativity. The active inclusion of the individual to teamwork, respect for humanistic ideals of humanity opens the Earth cosmic perspective of being a creative personality, justifies immortality – the harmonization of the microcosm and the macrocosm.

The perspective of the research we see in establishing interdisciplinary connections at the intersection of philosophy of cosmism, Ukrainian literature, pedagogy, helotology and synthesis of qualitative characteristics of the mentioned cultural phenomena.

Key words: Space, the Earth planet, man, immortality, cosmism, cosmism philosophy, cosmism's polyphony philosophy.